

найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей [2]. Умови воєнного стану змінили підхід до ролі громадянського суспільства у системі національної безпеки. Якщо раніше основне навантаження покладалося виключно на державні органи, то тепер важливу роль відіграють волонтерські організації, територіальна оборона, благодійні фонди, медіа та активне населення. Український досвід показав, що ефективність системи безпеки значною мірою залежить від рівня довіри між державою та суспільством, а також від готовності громадян брати участь у захисті держави. У зв'язку з цим сучасні теоретичні моделі дедалі більше орієнтуються на принцип взаємодії держави і суспільства як єдиного безпекового механізму.

За результатами опитування Київського міжнародного інституту соціології [3], проведеного у січні 2025 р., 89 % громадян підтримують вступ України до ЄС, а 83 % – до НАТО. Водночас 48 % вважають інтеграцію до НАТО першочерговим кроком порівняно з членством у ЄС, що відображає домінування безпекових міркувань у суспільних оцінках [4].

Важливою тенденцією стала також адаптація правових механізмів до умов воєнного стану. Держава змушена поєднувати потребу забезпечення безпеки із збереженням демократичних принципів та прав людини. Саме тому сучасні теоретичні концепції національної безпеки приділяють значну увагу принципу пропорційності обмежень прав і свобод, контролю за діяльністю органів влади та дотриманню міжнародно-правових стандартів навіть у період війни.

Крім того, сучасні моделі безпеки активно враховують міжнародний компонент. У глобалізованому світі жодна держава не здатна ефективно забезпечувати свою безпеку ізольовано. Воєнний стан в Україні показав критичне значення міжнародної підтримки, співпраці з союзниками, участі у міжнародних організаціях та інтеграції у системи колективної безпеки. Через це теоретичні моделі дедалі частіше будуються не лише на національному, а й на міжнародному рівні.

Отже, адаптація теоретичних моделей національної безпеки до умов воєнного стану полягає у переході від вузького військового розуміння безпеки до комплексної багаторівневої системи захисту держави, суспільства і людини. Сучасна модель національної безпеки повинна враховувати гібридний характер загроз, роль інформаційної та економічної стійкості, активну участь громадянського суспільства, міжнародну співпрацю та необхідність забезпечення балансу між безпекою і правами людини. Досвід України демонструє, що ефективна система національної безпеки у воєнний період формується не лише через військову силу, а й через здатність держави та суспільства діяти спільно, швидко адаптуватися до нових викликів і зберігати внутрішню стійкість навіть в умовах тривалої війни.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241.
2. Про Стратегію воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25 берез. 2021 р. № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022525-21#Text>
3. Грушецький А. Сприйняття політики Європи і США щодо України. Київський міжнародний інститут соціології (KMIC). URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1563&page=1>
4. Грушецький А. Виміри ставлення до ЄС і НАТО та ставлення до США. Київський міжнародний інститут соціології (KMIC). URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1468&page=1>

Фер'єсва Наталія Петрівна, доцент кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор філософії в галузі права

АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІЙСЬКОВОГО ЗЛОЧИНУ: ПОГРОЗА АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО НАЧАЛЬНИКА

Чинне законодавство України розглядає національну безпеку як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [1]. Однією із її складових є воєнна безпека, яка передбачає стан воєнної сили держави для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів. Забезпечення воєнної безпеки покладається на військові формування, створені відповідно до законодавства України. Одним із аспектів забезпечення воєнної безпеки є оборона України, яка, зокрема, базується на готовності та здатності усіх складових сектору безпеки і оборони України до відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту.

У числі факторів, що впливають на стан готовності і боєздатності військових формувань, зокрема, військовослужбовців до виконання поставлених законодавством завдань, є стан військової дисципліни серед особового складу, на який суттєво впливає вчинення військовослужбовцями кримінальних і адміністративних правопорушень, за які передбачена юридична відповідальність. Зазначене підтверджується зростанням військової злочинності, що значно збільшилась з 2014 р., а особливо з початком 24.02.2022 р. широкомасштабної агресії російської федерації проти України, що підтверджується статистикою облікованих кримінальних правопорушень і засуджених за їх вчинення військовослужбовців.

Одним із таких суспільно небезпечних діянь є військовий злочин «погроза або насильство щодо начальника» за статтею 405 Кримінального кодексу України (далі – КК), як і в цілому військові кримінальні правопорушення, що передбачені ст. 402-422, 425-435-1 КК [2], що характеризуються високим рівнем небезпеки, як для військового середовища, так і для воєнної безпеки держави в цілому, що має бути визначальним для посилення боротьби кримінально-правовими засобами із військовою злочинністю. При цьому питання їх суспільної небезпеки не втрачають своєї актуальності і спонукають на необхідність пошуку подальших шляхів вдосконалення як їх змісту, так і здійснення судової практики.

Структурними елементами суспільних відносин безпосереднього об'єкта військового злочину – погроза або насильство щодо начальника / командира є суб'єкти (носії) цих відносин. З одного боку – це військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, які відповідно до ст. 29-30 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України (далі – Статут внутрішньої служби) [3] є підлеглими, а також особи, визначені законом і інші особи не зазначені конкретно законодавцем за співучасть у цьому злочині як організатори, підбурювачі чи пособники. З іншого боку – начальники і командири всіх рівнів, які є єдиначальниками у відповідних підрозділах органів військового управління і військового командування стосовно підлеглих їм військовослужбовців, наділених безпосередніми (конкретними) повноваженнями згідно відповідних положень статутів Збройних Сил України, інших актів законодавства.

Предметом відносин військового злочину – погроза або насильство щодо начальника є стосунки (умови), які забезпечують недоторканність особи начальника / командира зі сторони підлеглих у зв'язку з виконанням ними обов'язків з військової служби. І в цьому, зокрема, проявляється соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин, важливою ознакою якого є обов'язок правомірної поведінки суб'єктів відносин.

Начальник – це особа, якій постійно чи тимчасово підпорядковані інші військовослужбовці. Розрізняють начальників за службовим становищем та за військовим званням (ст. 32–33 Статуту внутрішньої служби) [3]. Інакше кажучи, військовий начальник – військовослужбовець (військовозобов'язаний, резервіст під час проходження зборів), громадянин України і не тільки, який має підлеглих за посадою або за військовим званням, наділений правом пред'явити до них обов'язкові для виконання вимоги, пов'язані з проходженням або несенням військової служби, а також застосовувати передбачені чинним законодавством заходи заохочення та стягнення.

Характерними ознаками, властивими військовому начальнику, є: наявність підлеглих; право віддавати підлеглим обов'язкові для виконання накази та розпорядження; право давати оцінку діяльності своїх підлеглих; право вимагати від підлеглих надання оперативної та іншої інформації; право приймати рішення по суті заявлених підлеглими клопотань, заяв, пропозицій, скарг тощо; право застосовувати до підлеглих заходи дисциплінарного заохочення та стягнення.

Перелік військових начальників за посадою міститься у: статутах Збройних Сил України; законах України, які встановлюють статус, регламентують повноваження та функції військових формувань, створених відповідно до законодавства України, тощо.

Статутами (ст. 268–325, 332–341 Статуту внутрішньої служби, ст. 31–69 Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України) передбачено ще одну категорію начальників за посадою, які виконують свої обов'язки винятково під час несення ними спеціальних (внутрішньої, вартової, вахтової, прикордонної) служб, бойового чергування тощо, тобто тимчасово. Зокрема, такими начальниками є черговий (оперативний черговий) військової частини, начальник варту (у гарнізоні, крім того, ще черговий варт), начальник патруля, черговий підрозділу, парку, їдальні тощо.

Згідно зі ст. 34 Статуту внутрішньої служби у разі спільного виконання службових обов'язків військовослужбовцями, що не підпорядковані один одному, якщо їх службові відносини не визначені командиром (начальником), начальником є старший із них за посадою, а за рівних посад – старший за військовим званням.

В енциклопедичній літературі статус начальника (військового) розглядається як: 1) посадова особа, яка має певні права і обов'язки по відношенню до підлеглих. Можуть бути: прямі начальники, яким військовослужбовці підпорядковані по службі хоча б і тимчасово, і безпосередні начальники – найближчі до підлеглих прямі начальники. Обов'язки, права і відповідальність начальників визначаються статутами Збройних Сил, керівництвами, інструкціями; 2) особа, яка очолює спеціальні війська, службу, військово-навчальні заклади, установи і ін. Додатково такими можуть бути: начальник варту, начальник військової адміністрації, начальник військового ешелону (команди), начальник гарнізону, начальник гауптвахти Служби правопорядку, начальник органу управління Служби правопорядку в зоні відповідальності, начальник чергової зміни на гауптвахті та ін.

Командир – посадова особа у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України. Здійснює керівництво підрозділом, військовою частиною (кораблем), з'єднанням тощо. Його діяльність регулюється статутами Збройних Сил України.

Згідно зі ст. 58 Статуту внутрішньої служби командир є єдиначальником і особисто відповідає перед державою за бойову та мобілізаційну готовність довіреної йому військової частини, корабля (підрозділу); за забезпечення охорони державної таємниці; за бойову підготовку, виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан особового складу; за внутрішній порядок,

стан і збереження озброєння, боєприпасів, бойової та іншої техніки, пального і матеріальних засобів; за всебічне забезпечення військової частини, корабля (підрозділу); за додержання принципів соціальної справедливості.

На певну невідповідність понять термінів «начальник» і «командир» звернули увагу і респонденти – військовослужбовці при опитуванні. Так більшість опитаних військовослужбовців Збройних Сил України (51,32 %) [4, с. 43] з цього приводу зазначили, що відмінність між вказаними поняттями витікає із їх повноважень, які пов'язані у «повноті обов'язків та відповідальності», що «командир приймає рішення, а начальник організує його виконання». Військовослужбовці Національної гвардії України при анкетуванні теж звертали увагу на наявні відмінності у зазначених поняттях, у відповідях яких переваги не було ні на перше, ні на друге питання.

Отже, наведена вище інформація дає підстави стверджувати, що командир і начальник як військові службові особи мають між собою певні відмінності, що вказує на необхідність внесення відповідних доповнень до назви статті 405 КК України, диспозицій ч. 1 і 2 ст. 405 та примітки ст. 425 КК України.

У разі вчинення погрози або насильства щодо начальника, коли такою особою є начальник у статусі військовослужбовця Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, має місце дія, яка посягає на суспільні відносини, які мають ознаки двох безпосередніх об'єктів, характерних злочинам за ст. 345 «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу») і 405 КК. Диспозиція злочинів за ст. 345 КК передбачає, що посягання, в разі вчинення зазначеного злочину, спрямоване проти працівника правоохоронного органу, якими є військовослужбовці Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Основним безпосереднім об'єктом злочину за ст. 345 КК є «нормальна діяльність правоохоронних органів, їх авторитет, а додатковим безпосереднім об'єктом – психічна недоторканність працівників правоохоронних органів або їх близьких родичів, їх здоров'я». Коли ж розглядаємо зміст безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 405 КК, то ведемо мову про суспільні відносини, які захищають порядок підлеглості, закріплений в ст. 28-34 («Начальники та підлеглі, старші та молодші за військовим званням») Статуту внутрішньої служби. Таким чином має місце одночасне посягання на два різні безпосередні об'єкти злочинів, які знаходяться в різних розділах Особливої частини КК. Відповідно злочин за ст. 345 – у розділі XV («Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади...»), а за ст. 405 – в розділі XIX («Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)'). За таких обставин вчинене підлягає кваліфікації з урахуванням вимог ст. 33 КК за правилами ідеальної сукупності вчинених злочинів за відповідними частинами ст. 345 і 405 КК України.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
3. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 берез. 1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 194.
4. Карпенко М. І., Ферьева Н. П. Погроза або насильство щодо начальника за статтею 405 Кримінального кодексу України: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти : монографія / за заг. ред. М. І. Карпенка. Київ : Національний університет оборони України, 2024. 261 с.

Фурман Микола Олександрович, начальник 1-го управління (боротьби з організованими групами та злочинними організаціями) Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України

ЄДИНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ЦИКЛ ЯК ПЕРЕДУМОВА ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗА НАСКРІЗНИМ ПРИНЦИПОМ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Одним із стратегічних та постійно існуючим завданням оперативних підрозділів є своєчасне отримання інформації різного ступеня важливості, зокрема такої, що потребує негайного реагування з боку відповідного оперативного підрозділу, а також даних, які не можуть бути негайно використані у поточній роботі оперативного підрозділу, але у разі їх систематизації в оперативних обліках можуть доповнити інформаційну систему правоохоронного органу з метою подальшого вирішення стратегічних завдань протидії злочинності. Наразі ключовою формою реалізації цього завдання є оперативне обслуговування відповідних об'єктів, напрямів та ліній роботи, яке здійснюється у різних режимах, залежно від складності оперативної обстановки [1–4].

Доцільно звернути увагу на те, що організація оперативного обслуговування об'єктів економіки та інших інфраструктурних складових, які формують відповідні економічні галузі у систему потребує унікальної моделі, що зумовлюється різними чинниками. Перш за все, необхідно звернути увагу, що сучасні процеси глобалізації, цифровізації та ускладнення економічних зв'язків суттєво впливають на